

ЛІКАРСЬКА ПОМИЛКА В МЕДИЧНОМУ ТА ПРАВОВОМУ АСПЕКТАХ

Джума К.А., Шульжик І.І.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Ключові слова: лікарська помилка, правопорушення, нещасний випадок

Розвиток медичної науки, покращення рівня життя населення та становлення демократичних інститутів сприяє підвищенню вимог до діяльності медичних працівників і збільшенню випадків притягнення їх до відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків. Потенційно медичні працівники можуть бути притягнуті до відповідальності за злочини, передбачені дванадцятьма статтями Кримінального кодексу зі спеціальним суб'єктом – медичними працівниками та за злочини, вчинені службовими особами [9, 11, 12, 13]. Кодекс України про адміністративні правопорушення також передбачає умови притягнення медичних працівників до відповідальності, не говорячи вже про Цивільний кодекс України, що дає змогу притягнути лікаря до відповідальності навіть за відсутності складу злочину у його діях [8, 9, 10, 12]. Специфікою юридичної відповідальності медичних працівників і медичних закладів є проблема законодавчо не закріпленого поняття лікарської помилки та нещасного випадку. При розгляді справ медичного характеру суд завжди змушений встановлювати відсутність чи наявність вини у діяннях медичних працівників, а наявність лікарської помилки чи нещасного випадку виключає можливість відповідальності медичних працівників. В той час як наявність професійного правопорушення дає підстави притягнути останніх до юридичної відповідальності. Отже, визначення меж лікарської помилки та нещасного випадку є першочерговим завданням.

Світова статистика

Помилки у медичній практиці є досить поширеним явищем навіть у розвинених країнах світу. Наприклад, у Великобританії, відповідно до офіційно оприлюднених даних, помилки в роботі персоналу медичних закладів щороку стають причиною смерті близько 70 тис. пацієнтів. І ці дані не враховують так званих “прихованих” випадків невдалих медичних втручань.

У США, де система інформування громадськості про проблеми у медичній галузі є однією з найбільш відкритих, дані про випадки професійних недоліків медиків просто вражають. Згідно з проведеними Інститутом медицини США дослідженнями, жертвами медичних помилок щорічно стають понад 100 тис. американців, а самі медичні помилки займають п'яте місце серед причин смертності в країні.

В Україні ситуація не ліпша. Статистика лікарських помилок у нас майже зовсім закрита, і лише окремі

випадки стають відомими громадськості. Вітчизняна судова практика з цієї категорії справ не оприлюднюється.

Історія поняття “лікарська помилка”

З огляду на історію медицини, можна припустити, що “лікарські помилки” з'явилися майже одночасно з професією лікаря. Про відповідальність лікарів за невдале лікування згадувалося ще у перших відомих джерелах права – Законах вавилонського царя Хамурапі та Законах XII таблиць Стародавнього Рима. Це означає, що з давніх часів суспільство прагнуло винайти адекватний спосіб реагування на цю проблему.

В епоху античності лікарі, винні у спричиненні шкоди пацієнтам, могли втратити кисті рук, бути вигнаними з міста. Але найбільш поширеним покаранням в ті часи було застосування штрафів.

У Середньовіччі лікарів за їх професійні помилки здебільшого позбавляли практики, а деяких навіть спалювали на вогнищі, як “посібників диявола”. Однак будь-які репресивні заходи ризик припущення помилок не зменшували. Лікарські корпорації великих міст мали особливий статус і могли захистити своїх членів, які не порушували церковних канонів.

У Росії термін “лікарська помилка” вперше застосував видатний хірург М.І.Пирогов, який ще на початку XIX сторіччя звернув увагу на велике значення аналізу помилок медичних працівників. Він не тільки виклав своє бачення сутності цієї проблеми, а ще й запропонував класифікувати помилки з урахуванням етапів чи особливостей медичного процесу – діагностичні, тактичні, технічні, деонтологічні тощо.

Лікарська помилка у медичному аспекті

Проблема лікарських помилок є “популярним” предметом досліджень, як лікарів, так і юристів. Незважаючи на досить ґрунтовні результати розробки цієї проблематики (у літературі можна знайти близько 70 різних визначень термінів “медична помилка” чи “лікарська помилка”), термін “медична помилка” не має відповідного правового закріплення. Дефініцію цього поняття не можна знайти у жодному з нормативних актів чинного законодавства. Також законодавством однозначно не визначено, як кваліфікувати помилкові дії медичних працівників.

На наш погляд, найбільш точним є визначення запропоноване Антоновим С.В.: “Лікарська помилка – це правомірні та обґрунтовані дії чи бездіяльність особи, яка надає

медичні послуги (допомогу), несприятливий наслідок яких пов'язаний з недосконалістю та обмеженістю методів та засобів сучасної медичної науки, важкими об'єктивними умовами медичного втручання, атиповими будовою тіла або функціонування окремих органів, нестандартними реакціями організму пацієнта на застосування медичних препаратів чи процедур та виник незалежно від уважності та професійності надавача медичних послуг при відсутності в його діях (бездіяльності) умислу чи інших ознак складу цивільного правопорушення" [1, 4].

Однак від лікарських помилок слід відрізнити казус, що у юридичній науці визначається, як наслідки, що перебувають у причинній зв'язку з дією (або бездіяльністю) особи, котра, однак, не тільки не передбачила можливості їх настання, а й не могла їх передбачити. Під нещасним випадком у медичній практиці пропонують розуміти несприятливий результат лікарського втручання, пов'язаний з випадковими обставинами, які лікар не може передбачити й запобігти [2, 3, 5, 7]. Ознакою, яка відокремлює ці поняття, є наявність при нещасному випадку додаткових непередбачуваних обставин (наприклад, алергічна реакція, недоліки медичної апаратури тощо), що спричиняють небажаний результат.

Таке ж поняття, як професійне правопорушення, знаходить своє вираження у несумлінних діях лікаря та його небажання виконати свої обов'язки, яке саме цим і відрізняється від лікарської помилки, що здійснюється при належному виконанні лікарем своїх обов'язків [1, 4].

Професійні правопорушення медичних працівників можуть бути прямими і непрямыми [1, 2, 5]. Прямі – ті, вказівка на які міститься у законі і становить обов'язки медичних працівників (ненадання медичної допомоги, здійснення медичного втручання без поінформованої згоди тощо). У випадку прямого невиконання медичним працівником покладених на нього обов'язків, доведення вини у діях медичних працівників, як правило, не викликає труднощів. У той час як встановлення факту непрямих професійних правопорушень, тобто надання неякісної, невчасної медичної допомоги чи послуги викликає труднощі та потребує проведення численних експертиз.

Лікарська помилка у правовому аспекті

З вищезазначеним підходом не погоджуються представники іншого табору – юристи. Більшість з них займають категорично звинувачувальну позицію та наполягають на тому, що у таких випадках у діях медичних працівників обов'язково наявна вина. Але й серед них немає єдиної точки зору щодо кваліфікації лікарської помилки. В одних випадках помилкою вважають винне діяння медичних працівників, що спричинило заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта, а в інших – випадкове невинне заподіяння шкоди. Іноді таку помилку ще розглядають як обставину, що пом'якшує відповідальність лікаря.

Таким чином, головна теза прихильників "юридичного напрямку": медична помилка – це недбалі, несумлінні, необережні дії та прийоми з надання медичної допомоги (послуг), результатом яких виявилось тілесне ушкодження або смерть пацієнта. Тобто лікарські помилки завжди тягнуть за собою цивільно-правову відповідальність.

Окремі правознавці, зокрема А. М. Савицька [1, 7], вважають, що лікарська помилка сама по собі не може служити ні підставою відповідальності, ні обставиною, що її виключає. Помилки можуть бути викликані різними чинниками і в тому числі містити вину. Тільки наявність вини особи, що припустилася лікарської помилки, є підставою для притягнення її до цивільно-правової відповідальності.

Отже, потрібно розрізнити такі поняття, як лікарська помилка, нещасний випадок та професійне правопорушення у медичній практиці. При цьому, на нашу думку, під лікарською помилкою варто розуміти правомірні дії медичних працівників. Також потрібно відзначити, що варто скористатися досвідом багатьох держав і ввести інститут страхування професійної помилки, у результаті якої заподіяна шкода або збиток здоров'ю громадянина, не пов'язаний з недбалістю або халатним виконанням ними професійних обов'язків.

*Рецензент: д.мед.н.,
доцент Музиченко П.Ф.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов С.В. Лікарська помилка як особливий критерій при встановленні вини медичних працівників у цивільно-правовому делікті / С.В. Антонов // *Держава і право: Збірник наукових праць*. – К.: Інс. держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2002. – Вип. 18. – С. 224–229.
2. Антонов С.В. Медична помилка у правовому аспекті / С.В. Антонов // *Управління закладом охорони здоров'я*. – 2007. – Вип. 7. – С. 29–31.
3. Бобров О.Е. *Медицинские преступления: правда и ложь* / О.Е. Бобров. – Петрозаводск: Интел Тек, 2003. – 193 с.
4. Волков В.Н. *Судебная медицина: Учеб. пособие для вузов* / В.Н. Волков, А.В. Датий; под ред. проф. А.Ф. Вольского. – М.: ЮНИТИИДАНА, Закон и право, 2000. – 639 с.
5. Громов А.П. *Закон на страже здоровья* / А.П. Громов. – М.: Знания, 1976. – 96 с.
6. Лейбович Я. *Врачебные ошибки и незаконное врачевание* / Я. Лейбович // *Судебная ответственность врачей*. – Л. – М., 1926.
7. Огарков И.Ф. *Врачебные правонарушения и уголовная ответственность за них* / И.Ф. Огарков. – Ленинград, 1966.
8. Прасов О.О. *Право на медицинскую помощь та його здійснення: автореф. дис. канд. юрид. наук*. – Х., 2007.
9. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.*
10. *Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII (із змінами та доповненнями)*.
11. *Закон України "Про захист прав споживачів" від 12 травня 1991 р. № 1023-XII (нова редакція від 01.12.2005 р.)*.
12. *Кримінальний кодекс України від 1 вересня 2001 р.*
13. *Кодекс України про адміністративні правопорушення 7 грудня 1984 р.*

**ВРАЧЕБНАЯ ОШИБКА
В МЕДИЦИНСКОМ И ПРАВОВОМ АСПЕКТАХ**

Джума К.А., Шульжик И.И.

*Национальный медицинский университет
имени А.А. Богомольца,
Киев, Украина*

Резюме. В статье рассматриваются медицинский и правовой подходы к определению понятия “врачебная ошибка”, его исторические истоки, мировая статистика. Освещаются такие понятия, как “несчастный случай”, “профессиональное правонарушение”, виды и состав последних в медицинской практике.

Ключевые слова: врачебная ошибка, правонарушение, несчастный случай

**MEDICAL AND JURIDICAL ASPECTS
OF THE MEDICAL MALPRACTICE**

Kristina A. Dzhuma, Igor I. Shulzhik

*National O.O.Bogomolets Medical University,
Kyiv, Ukraine*

Summary. The paper is focused on the medical and juridical aspects for the medical malpractice, its historical origin and world statistics. The concepts of medical accident, professional offence, types and components of the last ones are clarified.

Key words: medical malpractice, offence, accident